

ЦИВІЛІСТИКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Харитонов Євген Олегович,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного
права Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ВИКЛИК ПРИВАТНОМУ ПРАВУ

Інформаційне суспільство, саме будучи корелятом інформаційних технологій, в останні роки зіткнулося з Викликами, пов'язаними з використанням ІТ для вирішення принципово важливих питань його буття, як спільноти людей. Усе відчутнішою стає загроза впливу ІТ на формування суспільної свідомості, маніпулювання нею з метою досягнення політичних цілей тощо. Як зазначає директор Гамбурзького інституту міжнародної економіки Геннінг Фепель, міжнародні інформаційні концерни фактично набувають виконавчої влади без легітимації її хоч якимось парламентом. Алгоритми перетворюють наше життя на BlackBox. Драматично зростає маніпульованість, а автономія, як підвалини свободи, під загрозою.

В умовах цифрової революції автократичний державний капіталізм з огляду на його швидкість і строгість, має перевагу над демократією та ринковою економікою. Існує ймовірність того, що демократії, які принципово повільніші за автократії, бо виходять зі свободи та гідності особистості, врівноважують інтереси та захищають меншини, у цьому змаганні структурно у програші [1, с. 36].

Як зазначав Чарльз Кіндлебергер, аналізуючи «боргові ситуації» (фінансові кризи), корі він пов'язував з діловим циклом, у час переходу від старого до нового порядку часто виявляється нестача правил та інституцій, що тягне підвищений ризик неконтрольованих конфліктів, зумовлений руйнацією довіри [2].

Відтак виникає необхідність подолання вакууму, що утворюються. Власне, такий період загрози «правового вакууму» мав місце у нашій державі після розпаду СРСР. Тоді його зуміли частково подолати за рахунок застосування законодавчих актів колишнього СРСР, які не суперечили новому законодавству України. «Перехідний період» тривав аж до прийняття

у 2003 році Цивільного кодексу України. Втім буде, мабуть, перебільшенням твердження, що він наразі завершився, оскільки перехідний період від радянського до пострадянського права плавно «перетік» у перехід від індустріального до постіндустріального суспільства.

У зв'язку з цим необхідно зауважити загрозу «перетікання» нестачі засобів правового регулювання ринкових відносин, відносин між приватними особами, громадянського суспільства у «вакуум» правового забезпечення відносин з використанням інформаційних технологій, що суттєво вплинуло на соціальні процеси.

Зауважимо, що наразі «ІТ-сфера» охоплює усю сукупність стосунків між людьми, де використовуються інформаційно-комунікативні технології. Як зазначалося раніше [3], порядкування відносин у ІТ-сфері можливе двома шляхами: 1) за допомогою ІТ-засобів (технологій); 2) за допомогою правового регулювання.

Перший із зазначених шляхів не вирішує проблем, про які йшлося вище, а, швидше, є їхнім чинником. Тому зупинимось далі на проблемах правового забезпечення у цій сфері та перспективах їхнього вирішення. При цьому, виходимо з того, що «юридичне забезпечення» – це створення юридичними засобами надійних умов для здійснення чогось, вирішення якихось завдань, що являють інтерес для індивіда, суспільства (держави).

Відтак маємо враховувати, що для забезпечення впровадження цивілізаційних феноменів (яким, зокрема, є право) у певне суспільство, держава, як механізм організації життя цього суспільства, має здійснювати в межах правового поля низку заходів. Таким чином відбувається «об'єктивізація» згаданих феноменів (зокрема, суб'єктивних прав), перехід їх з абстрактного цивілізаційного рівня на рівень цінностей суспільства, правових конструктів та категорій, інституцій держави.

Від держави вимагаються значні зусилля, аби впровадити певні цивілізаційні феномени, ідеологію, концепти тощо в життя суспільства. Зокрема, до них можна віднести створення «ІТ-права», котре формується як симбіоз віртуальної та дійсної реальності, що відображає спроби ввести у звичне правове поле ІТ-відносини, віртуальні за своєю сутністю.

Згаданих зусиль має докладати не лише держава, а й суспільство, оскільки без цього процес уповільнюється, а іноді взагалі стає неможливим. Така умова не є обов'язковою, але у випадках, коли держава нав'язує суспільству цінності, які суперечать його ментальності природному шляху еволюції, існує вірогідність зворотності процесу. Отже юридичне забезпечення ІТ-сфери не може зводитись лише до видання нормативних актів, а потребує вжиття низки організаційних заходів.

Оскільки діяльність держави є лише одним із засобів юридичного забезпечення, маємо розрізняти державне та недержавне (громадське) юридичне забезпечення.

Діяльність держави по юридичному забезпеченню ІТ-сфери має здійснюватися шляхами: 1) методологічного, доктринального та ідеологічного забезпечення (розробка концепції, засад юридичного забезпечення тощо; підтримка доктрини права у цій галузі; створення світоглядного підґрунтя тощо); 2) законодавчого забезпечення (видання актів законодавства, санкціонування правових звичаїв та норм моралі у сфері ІТ-відносин); 3) забезпечення належної реалізації норм законодавства, які стосуються ІТ-сфери, за допомогою відповідних державних інституцій, судової системи; 4) інформаційно-пропагандистського забезпечення (роз'яснення сутності положень, що впроваджуються, впровадження правової освіти щодо ІТ-сфери тощо); 5) організаційного забезпечення (створення відповідних інституцій).

Отже, юридичне забезпечення ІТ-сфери має здійснюватися шляхом використання правових засобів (формування «ІТ-права», «ІТ-законодавства» тощо), а також організаційних зусиль державних органів управління та громадських інституцій (інтерактивного громадянського суспільства).

Парадокс полягає в тому, що в умовах цифрової революції публічно-правового захисту потребують, у першу чергу, саме інтереси окремих осіб у приватній сфері. Це пояснюють тим, що демократії, які за своєю сутністю повільніші за автократії, бо виходять зі свободи і гідності особистості, у цьому змаганні структурно у програші. Як зазначав Джордж Сорос, автократичні держави у поєднанні з монополіями платформ і здатністю створювати колективні цінності з індивідуальних даних можуть мати перевагу над демократіями. Якщо капіталізм даних справді краще підходить автократіям, ніж демократіям, то разом з останньою під загрозою перебуває також соціальна ринкова економіка, а з нею і правова держава. Тоталітарні режими зможуть більш послідовно використовувати нові технологічні можливості, звужуючи (або розмиваючи) існуючі етичні межі.

Тому слушною здається думка, що демократія і ринкова економіка повинні показати, що й у цифрову епоху вони кращі за автократичний державний капіталізм. Для цього вони повинні створити умови для захисту автономії особистості та конкуренції в цифровій ринковій економіці (та у суспільстві в цілому – уточнення моє Є.Х). Захист правди, конкуренція та добробут у цифрову епоху стають питаннями виживання ліберальної демократії та соціальної ринкової економіки [1, с. 36-37].

І події, що відбуваються останнім часом в Україні та світі, підтверджують існування згаданих викликів та необхідності адекватних відповідей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геннінг Фепель. Вакуум правил та інституцій // Український тиждень. № 7. 15-21.02. 2019. – С. 36.
2. Charles P. Kindleberger: Debt Situation of the Developing Countries in Historical Perspective (1800–1945), in: Außenwirtschaft, Vol. 36 (1981), No. IV, p. 372–380.
3. ІТ-право: теорія та практика : навч. посіб. / авт. кол. ; за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2017. – 472 с.

Харитонова Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЩО ПРО СИМУЛЯКРИ І НОВУ РЕАЛЬНІСТЬ

Попри те, що термін «симулякр» має досить давню історію, саме сьогодні він викликає інтерес у фахівців різних галузей науки.

Тема симулякра стала дуже актуальною зі зростанням ролі засобів масової інформації і інтернету у формуванні громадської думки. Симулякри використовуються з метою маніпулювання соціумом, створення необхідного підґрунтя для різноманітних цілей.

Появу терміну «симулякр» пов'язують з іменем Жана Бодрійяра, який він починає використовувати у 1980 році у праці «Система речей», розуміючи під ним сконструйований привабливий символічний за своїми характеристиками об'єкт, орієнтований на задоволення бажань споживача. Це неправдива подібність, умовний знак чогось, що функціонує у суспільстві як його заміник [1].

Детальніше автор розкриває його зміст і значення у філософському трактаті «Симулякр і симуляції» (фр. Simulacres et Simulation), що побачив світ у 1981 році. В цій праці Бодрійяр досліджує взаємозв'язки між реальністю, символами і суспільством. Саме явище симуляції науковець пов'язує з епохою постмодернізму, яка є епохою тотальної симуляції, коли